

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Výtvarný projev dětí na přechodu mezi MŠ a ZŠ

Vypracovala : Pavla Sajtlová

Vedoucí práce: *PaedDr. Yvona Mazehóová, PhD*
Katedra pedagogiky a psychologie

Anotace:

Bakalářská práce je zaměřena na charakteristiky výtvarného projevu dětí na přechodu mezi mateřskou a základní školou s akcentem na kresbu a vývoj grafomotoriky.

V teoretické části je rozebrána kresba v jednotlivých vývojových etapách zhruba do konce sedmého roku věku jedince a vývoj grafomotoriky.

V praktické části je analyzován na základě výtvarných vzorků kvalitativní vývoj kresby a grafomotoriky.

Abstrakt:

This thesis is focused on characteristic of children's creative display at the turn of nursery school and basic school with the emphasis of drawing and development of graphomotorics.

In the theoretical part the drawing is described in individual development periods till the end of the 7. year of child's age and the development of graphomotorics activities .

The practical part analyses the development of drawing and graphomotorics on the basis of art samples.

Poděkování:

Chtěla bych touto cestou poděkovat vedoucí práce PaedDr. Yvoně Mazehóové PhD. Za její ochotu, čas a podněty bez kterých by tato práce nevznikla.

Dále děkuji Mgr. Tamaře Vojtěchové, učitelce ZŠ Protivín, která mi pomáhala s praktickými úkoly dětí zmiňovaných v mé práci.

Děkuji.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedené literatury a souhlasím s zveřejněním ve STAGu.

V Protivíně

Dne.....

ÚVOD	7
-------------------	---

I. Teoretická část

1.1	Význam výtvarné výchovy v předškolním věku.....	8
1.2	Typy kreslířů.....	8
1.3	Dětská kresba a inteligence.....	9
1.4	Psychická zralost - poznávací a rozumové funkce.....	10
1.4.1	Motorický vývoj předškolního dítěte.....	12
1.5	Vývoj kresby.....	13
1.5.1	Období skvrn.....	13
1.5.2	Stádium čaranic.....	14
1.5.3	Kresba postavy.....	14
1.6	Vývoj kresby – jednotlivé fáze.....	16
1.7	Základy grafomotoriky.....	17
1.7.1	Držení tužky a těla.....	18
1.7.2	Možnosti ověření dominantní ruky.....	19
1.7.3	Vývoj motoriky rukou.....	20
1.7.4	Průpravné grafomotorické cviky.....	21

II. Praktická část

2.1	Cíl výzkumu.....	22
2.2	Hypotézy.....	22
2.3	Charakteristika zkoumaného vzorku a popis práce.....	23
2.4	Interpretace výzkumu – porovnání praktických prací.....	25
2.4.1	Kvalitativní analýza kreseb dětí.....	25
2.4.2	Porovnání vývoje grafomotoriky.....	37
2.5	Potvrzení hypotéz.....	53
2.6	Závěr studie.....	54

ZÁVĚR.....	55
------------	----

Seznam použité literatury.....	56
--------------------------------	----

Úvod

Téma pro mou bakalářskou práci jsem si vybrala hned z několika důvodů. Již dvacátým rokem pracuji v mateřské škole a od prvního okamžiku, kdy jsem vkročila do této instituce mne dětský výtvarný projev provází každým okamžikem. Dítě v něm vyjadřuje svůj pocit, náladu, momentální rozpoložení, které právě prožívá. Dává do něj emoce, ať už kladné či záporné. A stačí přece tak málo, papír a několik barevných pastelek. Někdo si dokonce vystačí i s jednou barvou.

Dalším důvodem pro můj výběr bylo to, že výtvarný projev, ať už kresba, malba nebo jiné výtvarné techniky jsou takovým druhým nástrojem vyjadřování, kromě mateřského jazyka. V případě, že selže verbální komunikace, lze využít např. kresby. Často můžeme zjistit, zachytit, jak na tom dítě je, co ho trápí, po čem touží.

Barevné ladění dětské práce nám také hodně vypoví o celkové osobnosti malého jedince. Vývoj dětské kresby je velice pozoruhodný. Od pouhé čmáranice, přes hlavonožce až k precizně vypracované kresbě. A právě na konci předškolního období nám výtvarný projev mnoho vypovídá o celkové zralosti předškoláka. Existují různé testy školní zralosti, jejichž součástí je i kreslené vyjádření.

Základní škola patří mezi nejdůležitější mezníky v životě člověka. Dítě by proto na vstup do základní školy mělo být připraveno po všech stránkách. Nejen, že by mělo umět řádně vyslovovat, orientovat se v prostoru, ale i správně držet tužku. To je základ pro správné psaní.

Důležitou roli proto hraje v mateřské škole také grafomotorika, která umožňuje uvolnění ruky – zápěstí a to jde ruku v ruce se správným grafickým projevem.

Myslím si, že výtvarný projev u dětí na celém světě probíhá ve stejných etapách a má stejný vývoj. Stejně tak může vypovědět o osobnosti každého jedince. Samozřejmě s přihlédnutím k individuálním zvláštnostem. O to je tento pohled zajímavější.

V bakalářské práci se pokusím zaměřit na vývoj výtvarného vyjádření v jednotlivých etapách vývoje člověka zhruba do sedmého roku věku. Rozebrat více kresbu a okolnosti jejího vzniku a grafomotorický vývoj.

I. Teoretická část

1.1 Význam výtvarné výchovy v předškolním věku

Razáková (1977) uvádí, že výtvarná výchova předškolních dětí je důležitou součástí výchovně vzdělávací práce s dětmi. Účinně přispívá k jejich harmonickému rozvoji. Jejím posláním je, umožňovat dětem přirozeným, přiměřeným a rozmanitým způsobem rozvíjet jejich zobrazovací a tvořivé schopnosti.

Výtvarná výchova zahrnuje nejen tři samostatné okruhy, tj. kreslení, malování, ale i řadu dalších možností výtvarného projevu. Ty lze shrnout pod název Hry s výtvarnými materiály. Hra je nejdůležitější a přitom nejpřirozenější činností dětí předškolního věku. Proto hry s výtvarnými prostředky a materiály mají v mateřské škole plné oprávnění. Lze při nich dosáhnout zajímavých a často překvapivých výsledků. Dítě by při své tvořivé činnosti nemělo být omezováno, jeho nápady, myšlenky a představy by měly být stále didakticky usměrňovány dospělým člověkem, který je již vzdálený dětskému světu.

Dospělý si často ani neuvědomuje, jak neblaze na dítě působí svými požadavky. Vezme dítěti elán, chuť k činnosti a radost ze svobodného výtvarného projevu. Nová hlediska ve výchově dětí předškolního věku vyplývají z vědeckých poznatků psychologických, ze zkoumání o mentalitě a možnostech dětí předškolního věku.

1.2 Typy kreslířů

Uždil, Šašinková (1982) píše, že zpravidla můžeme rozeznat u dětí dva typy kreslířů: extrovertní nebo introvertní.

Extrovert usiluje o vystižení zobrazení věci naznačením jejích důležitých i méně důležitých částí. Někdy jako by tento typ začínal právě u nich a vypočítával je (mluví se také o „enumerativním“ typu). Později k tomu přibudou pokusy o vystižení objektivního vzhledu i co se týče proporcí, situace v prostoru, pravdivé barevnosti, a o něco později i oblast plasticity. Někdy se může zdát, že objektivní zájem o zobrazovanou věc je na újmu niternějšímu vztahu k ní. Kresba, která je věcně správně, nás méně zaujme svou výtvarnou stránkou, než kresba daleko primitivnější a na detaily chudší. Mezi extroverty patří tzv. „specialisté“ – znalec z technické oblasti, znalec koní.

Druhý typ kreslíře lze nazvat *introvertně expresivní*. U tohoto typu je rozhodující zážitek, který mívá velmi silně emotivní charakter. Každá práce u těchto typů je soustředěná především na ucelenou představu. Nerozhodují tolik proporce, reálná barevnost, objektivní vzhled a bohatství detailů, jako je tomu u typu extrovertního.

Rozeznání kreslířů u dětí není vůbec jednoduché. Je velice málo „čistých“ typů, častěji přecházejí znaky jednoho v znaky druhého zcela plynule.

1.3 Dětská kresba a inteligence

Uždil a spol. (1982) uvádí, že pokud má dětská kresba vypovídat o množství a určitosti představ, které má dítě o světě, a jestliže se výtvarný projev vyvíjí i po formální stránce spolu s přibývajícím věkem dítěte, pak by se dalo z ní vyčíst i vývojový stupeň psychiky. Po té by bylo možné dojít k závěru, že se dítě svým duševním věkem buď za svými lety zpožďuje, anebo je předbíhá.

Dětská kresba se v tomto směru opravdu užívá v řadě testů. Víme, že existují různé typy dětí, z nichž jednomu stačí symbolická kresba, výrazná, ale nepropracovaná. Druhý je schopen znázornit detaily, chybí zde však žádoucí jednoznačnost koncepce.

Nelze však s jistotou posoudit kdo je inteligentnější. Zda ten, co se vyjadřuje enumerativně, než ten, co se vyjádřil zhuštěně a bez zbytečných detailů. Je patrné, že posuzování věkové zralosti na základě kreseb je do jisté míry nepřesné. Můžeme však uvést několik postřehů, které vcelku platí (nemusí však platit v jednotlivých případech). Pokud je u dítěte patrný naprostý nezájem o kresbu, je to již náznak, že něco není v pořádku. Tato skutečnost může mít hned několik důvodů. Nejčastěji to bývá nedostatek vztahu k okolí, neschopnost soustředit se k jedné činnosti nebo i naprostý nedostatek sebevědomí.

Může to ale být i přílišná náročnost úkolů, které výchova klade.

Dalším negativním rysem, jenž upozorňuje na možnost vad v duševním vývoji, je stereotypní a naprosto se nevyvíjející opakování grafických typů už jednou vytvořených. Přežívá-li typ „hlavonožce“ až do šestého roku, je nutné se nad tímto zamyslet. Naproti tomu však samo opakování (v určitém vývojovém období) nemusí být považováno za hrubý nedostatek, dítě se rádo a často neúnavně opakuje nejen ve výtvarném projevu, ale i ve hře. Dítě může být někdy bez nápadu a jindy může nápady hýřit. Nedostatek invence může být ovlivněn okolními vlivy a je většinou přechodný.

Uždil uvádí: „Při kresbě školy si sedmileté dítě postupně vzpomínalo na některé, mnohdy zcela bezvýznamné detaily, se kterými se lze ve školní budově setkat, „zapomnělo“ je však umístit do jakéhokoli celku, ohraničit je třeba jen provizorní čarou, která by oddělovala vnitřek od vnějšku, naznačit reálný prostor, v němž se jednotliviny vyskytují“ (Výtvarná výchova v předškolním věku, str. 54, 55) .

Lze tedy konstatovat, že úvahy o dětské inteligenci na základě kresby jsou sporné. Na druhé straně nás však může potěšit pokud se dítěti podaří vystihnout prostor nebo určitou charakteristiku lidské postavy či zvířete.

1.4 Psychická zralost – poznávací a rozumové funkce

Říčan a kol. (2006) píše, že u předškoláka, tedy dítěte, které nastupuje školní docházku, pozorujeme rychlý vývoj mentálních funkcí, ale zároveň jejich narůstající integraci. Vnímání dítěte, které je po všech stránkách zralé a připravené na školu, se stává pročleněným. Dokáže z celku vyčlenit jednotlivé části a pak je zase složit v celek. A to je velmi důležité z hlediska sluchového a zrakového vnímání pro správnou výuku čtení a psaní.

Sluchové a především zrakové vnímání se odráží i v dětské kresbě. V období těsně před vstupem do základní školy dokáže dítě již věrněji vystihnout skutečnost. Zvládne obkreslit jednodušší předlohu, např. geometrické tvary, písmena.

Jirásek tvrdí, že od analyticky, aditivně pojaté kresby (kdy dítě připojuje postupně další detaily) přechází pozvolna k syntetickému znázornění postavy a dalších objektů, již podle ucelené představy, která je dokladem zásadní kvalitativní proměny dětského pojmání světa“(in P. Říčan , D . Krejčířová , 2006 , str.305).

Říčan a spol (2006) dále uvádí, že v rozumové oblasti se začíná projevovat analytické myšlení, které umožňuje lepší prostorovou orientaci, orientaci ve tvarech, obrazech a dějích. Dovede rozlišit shodu, podobnost, rozdíl. Vstup do školy je spjat s počátkem stádia konkrétních operací. Paměť se v tomto období stává trvalejší a záměrnější, i když spíše ještě přetrvává paměť mechanická.

V oblasti motoriky již nedochází k množství zbytečných a bezúčelných pohybů, dítě už převážně zvládá koordinaci pohybu. Dovede určitou dobu ovládnout své motorické chování, kontrolovat se a klidně posedět.

Jak již bylo řečeno, pro kresbu je důležitý vývoj zrakové percepce. Kvalita vizuálních funkcí je závislá na zkušenosti. Vývoj zrakové percepce probíhá v určitých fázích a rozdílným tempem.

Patří sem *konstantní vnímání*. Dítě dovede rozlišit a identifikovat tvar bez ohledu na svou polohu. Toto vnímání se rozvíjí již v ranném dětství, ale největšího rozvoje dosahuje až mezi 4. a 7. rokem.

Další schopnost která se postupně rozvíjí, je schopnost *diferencovat polohu obrazce*. Dítě se nejprve naučí rozlišovat horizontální polohu. Předškolák si již uvědomuje rozdílnost obrácených tvarů. Důvodem je větší jistota v poloze nahoře – dole vzhledem k postoji dítěte. Diferenciace vertikální polohy je složitější. Kromě vlastních zkušeností vše závisí na zrání a funkční diferenciaci určitých oblastí mozkové hemisféry, ke které dochází právě mezi 6. a 7. rokem věku.

Vágnerová (2006) uvádí, že školsky zralé dítě dovede lépe rozlišovat podobné obrázky, rozezná různé detaily, jejich tvar a počet. Tato schopnost není závislá jen na zrakové percepci, ale i na strategii vnímání. Její rozvoj se projeví zlepšením orientace v poznávané oblasti, ať už jsou to obrázky nebo písmena .

Další schopnost, která se rozvíjí na konci předškolního období a mnohdy ještě na počátku školní docházky je zraková fixace a *koordinace očních pohybů*.

Její vývoj ovlivňuje především proces zrání. Dále se na rozvoji podílí různé oblasti mozku a to ve věku 6-7 let. Dítě, které je nezralé má vnímání útržkovité a povrchnější.

1.4.1 Motorický vývoj předškolního dítěte

Mertin a spol. (2003) sděluje, že v předškolním věku také roste a zdokonaluje se pohybová koordinace. Pohyby u dětí již nejsou trhané, ale přesnější, účelovější, plynulejší. Dítě dovede již velmi dobře napodobovat nejrůznější sportovní aktivity. Motorický vývoj souvisí s aktivitou mezi třetím až šestým rokem věku. Pohybová koordinace se také projevuje v oblasti sebeobsluhy.

Dále dochází k dalšímu rozvoji *jemné motoriky*, která úzce souvisí s osifikací. V tomto období dítě rádo experimentuje s nejrůznějšími materiály. Je to především plastelína (hmat), kamínky, kostky, látky, přírodniny.

Autorka by ráda uvedla: „Ze své vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že děti rády experimentují a vymýšlejí nejrůznější hry a obrazce, zvláště z přírodnin. K sestavování využíváme ve třídě především kaštiny, žaludy, šišky a kamínky. Tyto přírodniny využíváme i při řízených činnostech. Pro děti se činnost stává zajímavější a podnětnější. Mají možnost si dané předměty osahat a tím cvičit i smyslové vnímání.

Dítě je jakoby okouzleno nejrůznějšími tvary, které rádo napodobuje. Využívá a zapojuje hmat, různě řadí předměty a porovnává. Přibližně kolem čtvrtého roku se u dětí vyhraňuje lateralita v návaznosti na dominanci hemisféry.

1.5 Vývoj kresby

Dětská kresba prochází vývojem a to v závislosti na jednotlivých etapách bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. Stává se, že často kresba neodpovídá skutečnosti, avšak to nemusí být zásadně příznak duševní zaostalosti.

Každému období odpovídají specifické rysy kresby. Pokud by bylo umožněno ještě ne ročnímu dítěti „malovat“, s největší pravděpodobností by dělalo *skvrny*.

1.5.1 Období skvrn

Přibližně roční dítě prochází tzv. stádiem *skvrn*. V tomto období se už dá i z pouhé „čmáranice“ leccos odtajnit. Zhruba patnáctiměsíční dítě dovede osobitými a neobratnými pohyby – ty budou neobratné do té doby, pokud si dítě samo neuvědomí, že kresba má o něčem vypovídat.

Pokud je dítě šťastné a spokojené kreslí čáry silné, které zaberou na papíře mnoho místa. Oproti tomu, dítě nevyrovnané brzy tužku odloží .

Martte Bernsová se domnívá, že dítě, které začmárá celý papír, by chtělo zaujmout všechno místo v matčině srdci a jeho srdce překypuje láskou.

O duševně opožděném vývoji nebo nesprávném vývoji může svědčit i nesprávné držení tužky.

Je rozšířen názor, že první čmárání má spojitost s prvními náznaky chůze (in Davido 2001).

1.5.2 Stádium čáranic

Po období čmáranic bezprostředně následuje stádium *čarání*. Naville psychoanalyticky vysvětluje, že dítě, které *dělá skvrny* nebo *čmárá*, pociťuje podobné potěšení, jako když kálí (in Davido 2001).

V tomto období se také s rozvojem organických funkcí usuzuje na větší vývoj intelektu. Dítě má snahu napodobit projev dospělého, lze tedy již pozorovat určitý záměr. V tomto věku je pozornost velmi krátkodobá, dítě nápady během práce často mění a často práci ani nedokončí. Jedná se o tzv. *náhodný realismus*.

Mezi druhým a třetím a třetím rokem se jedná o stádium *nezdařeného realismu*. V tomto období dítě kreslí uzavřené smyčky, které mají napodobovat písmo dospělých .

1.5.3 Kresba postavy

Davido (2001) uvádí , že dalším navazujícím stádiem je období *hlavonožce*. Začíná přibližně kolem 3. roku věku a přetrvává až do 5. roku.

Postava je zde znázorněna kolečkem, které představuje hlavu a trup zároveň od něj vedou dvě čárky – nohy a velmi často další dvě čárky – ruce.

Během růstu dítě znázorňuje na postavě více detailů, jako jsou oči umístěné do kolečka, ústa, pupek.

Vágnerová (2005) píše, že primárním zobrazením člověka je hlavonožec. Na základě jeho ztvárnění se potvrzuje předpoklad, že dítě nejprve kreslí to, co považuje za důležité.

Mezi 4. – 5. rokem existuje v kresbě postavy tzv. *stádium subjektivně fantazijního zpracování*.

Dále uvádí, že toto období je typické akcentací detailů, které jsou chápány u dítěte jako důležité, ale nezobrazují realitu. Typický příklad je průhlednost kresby.

Dítě pána postupně obléká, přikresluje mu další části oděvu.

Někdy zobrazuje obsah jeho těla, např. plod těhotné ženy.

Během dosažení 5. a 6. roku začíná dítě trup znázorňovat dalším kolečkem. Postava bývá většinou zobrazena zepředu, ruce jsou k trupu připojeny v různé výšce. Teprve až v šesti letech má lidská postava úplnou podobu se všemi končetinami.

Toto stádium popisuje Vágnerová jako *stádium realistického zobrazení* resp. přechod k realismu.

Rhoda Kellogová nazvala toto období v rozvoji kresby jako *reprezentativní*.

Dítě kreslí spíše to co vidí. To je jeden z důkazů rozvoje dětské kognitivní decentrace. Je to fáze nástupu konkrétního logického myšlení a zároveň to ukazuje na ústup dětského poznávacího egocentrismu. Vývojovým jevem v této fázi je zobrazení profilu a zachycení pohybu postavy. (in Vágnerová , 2005)

Říčan a spol.(2006) píše, že další údobí je *stádium stagnace a preference schématického zobrazení*. Po dovršení 10. roku věku se kresebné schopnosti už obvykle nerozvíjejí. Ubývá realistický způsob zobrazení, což je charakteristické pro děti raného školního věku.

Studie kresby říká, že 71,5 % dětí pětiletých kreslí končetiny jako pouhou čárku , 33 % pěti – šestiletých dětí znázorňuje ruce na správném místě těla a 4,3 % kreslí i ramena.

Jiná studie tvrdí, že detailů na lidské figuře přibývá s mentální vyspělostí. Existuje i mnoho různých způsobů zobrazení, podle nichž se dá hodnotit inteligence dítěte a to jak dítě vnímá samo sebe.

Prudhommeau říká : „Když dítě kreslí postavu, kreslí samo sebe, a to tak, jak se cítí.“

(in Davido , 2001 , str.22)

1.6 Vývoj kresby – jednotlivé fáze

Děti předškolního věku své názory na svět vyjadřují nejen pohádkou, hrou, ale velmi často i kresbou. Kresba má neverbální symbolickou funkci. Děti v ní zobrazují realitu tak, jak ji chápou. Vývoj kresby tak prochází několika fázemi, které jsou úměrné věku dítěte.

1. *Presymbolická , senzomotorická funkce*

- probíhá především u dětí batolického věku – je to grafomotorická činnost, která obsahuje *čmárání*
- je pro dítě zajímavá sama o sobě, často více než vlastní výsledek, dítě se už nadále výtvořem nezajímá

2. *Fáze přechodu na symbolickou úroveň*

- je to období dodatečného, resp. sekundárního symbolického zpracování, dítě postupně zjišťuje, že čmárání, které dosud používalo, může být prostředkem zobrazení reality, grafomotorický projev bývá dodatečně pojmenován – na základě nějakého konkrétního znaku

3. *Fáze primárního symbolického vyjádření*

- dítě dovede již zobrazit něco konkrétního, až v této fázi se kresba stává jedním ze způsobů symbolického zobrazení skutečnosti
- zobrazení reality je závislé na celé řadě faktorů – je to rozvoj grafomotoriky, senzomotorické koordinace, poznávací procesy atd., ale i dalších vlastnostech jako je např. momentální emocionalita (Vágnerová in Říčan , Krejčířová a kol., 2006, str. 410). Matějček v této souvislosti stručně a výstižně říká, že dítě kreslí to, co o objektu ví, co se mu na něm zdá důležité (in Vágnerová, 2005, str.184, Vývojová psychologie I.).

1.7 Základy grafomotoriky

Looseová a spol. (2001) uvádí, že pro první grafomotorická cvičení jsou nutné jisté předpoklady vývoje v oblasti senzomotorické a psychomotorické. Většina dětí má tyto předpoklady již přibližně ve třech až čtyřech letech. Musíme však vycházet ze skutečně dosaženého stupně vývoje, nikoli jen z biologického stáří.

Nejdůležitější hodnotou pro smysluplné použití všech prvků cvičení by měla být vždy reakce dítěte. Dokud je dítě pozorné, má z práce radost a jeví o ni zájem, dochází určitě k pozitivní podpoře. Jakmile se u dítěte objeví nezáměr, apatie, problémy se soustředěním, křečovitě stažení a jiné nápadnosti (pohybové, smyslové nebo psychické), je zapotřebí kriticky zhodnotit zátěž

(přetížení nebo nedostatečné vytížení). Podle charakteru příznaků zvolíme, případně změňme čas, délku a způsob provádění podpůrných cvičení.

Kromě toho začínáme vždy tam, kde je dítě ve svém skutečném vývoji. Pokud neumí dobře držet tužku, nejsou grafomotorické pracovní listy ještě tím správným podpůrným prvkem. v tomto případě je vhodné se intenzivně zabývat průpravnými cvičeními a nebát se častého opakování. Děti potřebují během hry i opakování i variace, aby se mohly učit. Svým chováním tak dávají najevo, kdy je třeba zařadit něco nového.

Jen soustavná práce s dítětem a pozorování jednotlivých úkolů vede k podnětným poznatkům o skutečném stupni vývoje a o úspěchu podpůrných prostředků.

Skutečný úspěch je vždy závislý na cíleném využívání podpůrných prvků a na nezbytné soustavnosti. K samotnému zlepšení psaní však může dojít jen tehdy, když je spojeno s radostí a zábavou.

Průpravná cvičení se nezaměřují pouze na podporu jednotlivých oblastí, ale působí na celkový vývoj:

- hrubá a jemná koordinace
- koordinace rukou, koordinace ruky a očí
- hmatově kinestetické vnímání
- vestibulární vnímání
- regulace svalového napětí
- vnímání těla

Aby se mohly rovnoměrně rozvíjet vyšší dovednosti, musí jim předcházet určité vývojové fáze. Je nemožné psát u stolu, dokud dítě není schopno sedět na židli, držet hlavu rovně, pohybovat rukou, případně jednotlivými prsty, zrakem sledovat tužku atd.

1.7.1 Držení tužky a těla

Looseová a spol. (2001) uvádí tato fakta:

- dítě začíná vždy s širokou výchozí základnou (pokud potřebuje malovat vleže apod.)
- další variací je používání změn ve výchozích pozicích – pracuje tedy i vstoje, v dřepu, vleže nebo i v jiných polohách
- výchozí pozice „vsedě“
 - zešíroka, obě chodidla má položená celou plochou paralelně na podlaze – ve středně velké vzdálenosti od sebe (přibližně na šířku boků)
 - stehna zhruba vodorovně, holeně svisle
 - dítě sedí vzpřímeně, rovnoměrnou zátěží na celých hýždích, s rovnou páteří
 - jsou uvolněná ramena, pozor na křečovitě napětí
 - předloktí leží volně na stole
 - ruka, kterou píše, leží už od lokte na stole
 - loket a zápěstí se nesmí zvedat ani tvořit úhel a musí mít dost místa
 - hlavu musí držet rovně, podobně je žádoucí, můžeme-li desku psacího stolu nastavit zešíkma
 - rozumné možnosti k sedění – nastavitelná židle, relaxační míč apod.
 - ideální je nastavitelný psací stůl
 - tělo a stůl by měly být v přímém kontaktu ve výšce pupku
 - tužka leží v ideálním případě na prostředníku, drží ji palec a ukazovák
 - list papíru nepřitahuje příliš blízko k tělu
 - praváci od středu těla doprava
 - leváci od středu těla doleva
 - necháme dítě, aby si samo určilo úhel, v jakém papír leží
 - při naučeném chybném držení tužky u staršího dítěte již není možná žádná smysluplná korektura, akceptujeme individuální držení tužky

1.7.2 Možnosti ověření dominantní ruky

Loosová a spol. (2001) uvádí, že je dobré ověřit dominantnost ruky, aby nedocházelo k nevědomé převýchově leváků.

Pokyny pro ověření:

- pokud by z ověření vyplynulo, že více než 50% cvičení dítě provádí levou rukou, mohlo by to poukazovat na to, že je levák a tuto skutečnost by musel ověřit odborník

- naprosto vyrovnaná dominantnost, případně takzvaná obourukost může poukazovat na to, že dítě může používat obě mozkové hemisféry stejně. V tomto případě by se při cvičení s tužkami měla přednostně používat pravá ruka

- střídavá dominantnost – zřejmá z neustálého střídání rukou – by mohla být známkou nezralosti, případně nekontrolovatelného používání hemisfér. Dominantnost se buď ještě nerozvinula (možná s ohledem na věk), nebo je narušená, což by měl ověřit lékař, psycholog nebo terapeut

- také se může stát, že v souvislosti s rozvíjením dominantnosti oka/ruky a nohy dojde ke smíšení - tedy k překřížení dominantních prvků, aniž by to muselo mít vliv

Je dobré nechat dítě, aby všechna cvičení provedlo nejprve tou rukou, které dává přednost.

Poté nechat dítě, aby kvůli přímému srovnání kvality provedlo cvičení i druhou rukou.

Označení *terapeut* je míněn ergoterapeut (pracovní terapeut), fyzioterapeut (rehabilitační cvičitel) a speciální pedagog s odpovídajícími doplňkovými kvalifikacemi jako je psychomotorika a se zkušenostmi v práci s dětmi, které trpí grafomotorickými obtížemi.

1.7.3 Vývoj motoriky rukou

- v knize „Grafomotorika pro děti předškolního věku“- Looseová a spol.(2001) je uveden tento vývoj:

V 1 -3 měsíci bere dítě předměty, jen když se dotýkají jeho ruky. Ve 3-4 měsíci si hraje s rukama ve střední linii, drží rukou předmět. Ve 4-6 měsíci vede předmět ke střední linii, používá současně obě ruce, umí pomalu upustit předmět, vede předmět z jedné ruky do druhé, používá dlaňový úchop. V 6-8 měsících umí strkat věci do úst, sahá po předmětu, dovede tahat za oblečení, udrží současně dva předměty, hází vše na zem. 8-10 měsíců umí již uchopovat dávkovanou silou a používá pinzetový (klíšťový) úchop. Vede předměty před sebe a zpátky.

V 10-12 měsících dítě používá ukazováček izolovaně, používá jemný pinzetový (klíšťový) úchop, třese předměty, ohmatává předměty, bere ze stolu dvě věci.

1,5 roku – dítě umí věc volně pustit, ovládá dovnitř směřující příčný úchop, jí samo lžičkou, samostatně pije z pohárku, vybaluje to, co je zabalené, ukládá a vybírá věci, tlučte předměty o sebe. 1-3 roky kreslí čáru mezi dvěma body, hnětením modeluje kuličky a hady, šroubuje a otáčí klíčem v zámku, samostatně si umývá a utírá ruce. Ve 2 letech si dítě samo svléká oblečení, čmárá na papír, otevírá zdrhovadlo, staví věž ze dvou kostek, navléká kroužky na tyč, hází míč neurčeným směrem, dává rozinku do lahve.

2,5 roku – dítě umí stavět věž ze čtyř kostek, hází míčem s rukama nad hlavou, zasune tyč do roury, vysypává rozinky nebo korálky z lahve, listuje stránkami v knize. Ve 3 letech používá dítě příčný úchop s nataženým ukazováčkem, umí jíst vidličkou, chytá velký míč oběma rukama, hází velkým míčem v určeném směru, maluje zakulacené tvary, přelévá z pohárku do pohárku, skládá papír, navléká korálky na drát. 3,5 roku – dítě drží tužku prsty, kreslí kruh, staví věž z osmi kostek, rozbaluje bonbony, otevírá krabičku od zápalek, svléká si oblečení. Ve 4 letech už umí dítě uchopit štětec, chytá malý míček, stříhá nůžkami, zapíná a rozepíná knoflíky. V 5 letech zvládne chytat malé míčky s rukama nad hlavou, navléká nit do jehly, stříhá podle čáry. V 5,5 letech už dítě chytá vyhozený míč, chytá míč jednou rukou, hází za současného pohybu těla. V 6 letech kreslí se správným držením tužky, navíjí nit na cívku, kreslí dům, strom, slunce a podobné obrázky. Samostatně se obléká. 6,5 roku – kreslí dítě postavu s osmi detaily, váže uzel

okolo tužky nebo tyčinky. V 7 letech už zvládne napodobit deset písmen, kreslí kosočtverec, dotkne se palcem šičky prstu, vystřihuje tvary.

1.7.4 Průpravné grafomotorické cviky

Doležalová (1998) dělí průpravné cviky do několika skupin.

- kresebné cviky, které mají uvolnit ruku dítěte, především před vlastním nácvikem psaní
(znázorňují většinou pohyb zvířat či věcí nebo znázorňují tvar různých předmětů nebo zvířátek – provádí se nepodepřenou rukou vsedě, lépe však vstoje, psací náčiní se drží ve větší vzdálenosti od hrotu)

- cviky, které uvolňují ruku dítěte a zároveň ho připravují na psací pohyby
 - a/ cviky zaměřené na rozvoj zručnosti při provádění psacího pohybu
 - b/ cviky navozující určitý pohyb ruky, typický pro určité písmeno nebo skupinu písmen

- psaní prvků písmen – od předchozích dvou skupin cviků se liší tím, že psaní těchto prvků vyžaduje od dětí značné soustředění, jelikož je nutné vést linii ve vymezeném prostoru dle požadavků na písmo, ne nahodile, udržovat velikost, rozestupy, s tím souvisí požadavky na přesnost, sebekázeň a sebekontrolu

- před psaním rozcvičujeme ruku cviky „grafomotorickými“, které spočívají v protažení drobných svalů ruky, v udržování jejich pružnosti a uvolnění všech kloubů ruky

II. Praktická část

2.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumné studie v rámci bakalářské práce bylo popsat charakteristický vývoj výtvarného projevu dětí na přechodu mezi mateřskou a základní školou. Důraz byl kladen především na kresbu jako základní vyjadřovací prostředek dítěte a dále pak na grafomotorický vývoj, který souvisí s přípravou na prvopočáteční psaní v 1.třídě.

2.2 Hypotézy

1.hypotéza: U kresby dětí na přechodu mezi mateřskou a základní školou (tj. u sledovaného vzorku zhruba asi 9 měsíců) je vývojově znatelný posun vpřed .

2.hypotéza: Grafomotorický vývoj ve stejném období bude velmi výrazný. Důvodem je již příprava na samotné psaní .

2.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Výzkum jsem uskutečnila ve své třídě, kde pracuji u předškolních dětí a tudíž mám možnost s dětmi intenzivně a pravidelně pracovat. Rovněž mohu spolupracovat s paní učitelkou ze základní školy, kterou navštěvujeme nejméně dvakrát ročně. Jde o kvalitativní studii, kde se porovnává pokrok ve vývoji kresby a grafomotoriky.

Děti měly možnost pracovat s nejrůznějším výtvarným materiálem. Pracovaly samostatně v menších skupinách 3-4 dětí. Pokud práce vážla a dítě si nevědělo rady, pomohla jsem jim slovním výkladem a názornou ukázkou v knize, časopise apod. Bylo to např. při opakování základních částí lidského těla. Děti se pak cítily jistější a klidnější.

S dětmi bylo pracováno velmi intenzivně jak v oblasti kresby, tak v oblasti grafomotorických dovedností. Byly též vedeny k určitým hygienickým a pracovním návykům.

Ke své práci jsem si vybrala tři předškolní děti. Dvě dívky a jednoho chlapce. Pro lepší posouzení jednotlivých vývojových etap jsem shromažďovala výtvarný materiál a práce dětí od září 2006 až do března 2008, kdy již děti navštěvovaly základní školu.

Vzhledem k časté nemocnosti a nepřítomnosti dětí v mateřské škole nejsou vždy uváděny kresby a pracovní listy od všech dětí.

1. **Monika (M)** nastoupila do naší mateřské školy ve 3 letech na nepravidelnou školní docházku. Ve 4 letech nastoupila na docházku celodenní. Má staršího bratra, který navštěvuje 4. ročník základní školy. Již od nástupu do MŠ velice ráda a často kreslila. Správné držení tužky si vytvořila Monika již po třetím roce věku. Nebála se vyzkoušet i netradiční techniky, se kterými jsme pracovaly. Při volné hře, ale i při řízených činnostech se vždy projevovala jako tvůrčí a nápaditá osobnost. Při samostatné práci u stolečků (grafomotorická cvičení, pracovní listy) byla vždy klidná a soustředěná. Pečlivost jí byla při těchto činnostech vlastní a vždy byla velmi ctížádostivá. Pozornost udržela vždy jak bylo potřebné. Její chování a jednání v této studii odpovídá běžnému dítěti v jejím věku, tak jak by se mělo projevovat.

2.Eliška (E) je dívka, které byl pro celkovou mentální a sociální nezralost udělen odklad školní docházky.

Přišla do naší mateřské školy ve čtyřech letech. Její pozornost coby předškolák, byla velmi krátkodobá a často ji narušovaly sebemenší podněty. Jevila se spíše jako pasivní bez výrazné nápaditosti a fantazie.

Držení tužky bylo velmi křečovitě a tvrdé. Dívka celkem ráda kreslila, ale úroveň neodpovídala mentálnímu věku. Ve 4,5 letech ještě kreslila postavu jako hlavonožce. Dalším důvodem, proč byla dívka odložena školní docházka, byla špatná výslovnost. Ve třídě se nijak neprojevovala, byla poměrně klidná a tichá. Kontakt s dětmi byl omezen pouze na pár jedinců.

V rodině je třetí dítě, které je podstatně mladší než její dva starší sourozenci.

3.David (D) je chlapec velmi temperamentní a energický, dalo by se říci až někdy neklidný. Nevydržel dlouho na místě a u hry musel často střídat polohy. U stolečku si při řízené činnosti svou práci odvedl, byl ovšem velmi rychle hotov a úkol udělal nepečlivě. Často se dožadoval pochvaly a ocenění, i když věděl, že svůj úkol odbyl. Rád a často konstruoval z Lega, výtvarný projev ho nikterak nepřitahoval. Kreslil pouze pokud musel. A i tak nevěnoval práci náležitou pozornost. Na židličce byl velmi neklidný a musel mít neustále nějaký pohyb. Nikdy se neprojevoval jako konfliktní typ. S dětmi ve třídě vycházel vcelku dobře.

U chlapce nebyla nikdy odborníkem diagnostikována ADHD/ADD, ale z jeho projevů je patrné, že zde určitá odchylka v chování je. David má o tři roky mladšího bratra. Od svých čtyř let jezdí závodně bikros.

2.4 Interpretace výzkumu – porovnání praktických prací

V dalším bloku se pokusím kvalitativně analyzovat výtvarné práce a grafomotorické listy dětí z období předškolní docházky zhruba až do 1. pololetí 1.třídy.

2.4.1 Kvalitativní analýza kreseb dětí – popis práce

Začátek září 2006 – kresba budovy

Prvním kresebným vzorkem je kresba budovy pod názvem „Naše mateřská škola“. Děti měly za úkol nakreslit charakteristické znaky budovy, kterou dobře znají. Dalším požadavkem bylo zaplnit plochu čtvrtky. A kdo chtěl, mohl znázornit ještě přilehlé okolí, tj. zahradu a vchod do budovy. Naše školka je klasická jednopatrová budova s mnoha okny. Děti měly k dispozici uhel a rudku, výběr byl pouze na nich.

Před samotnou kresbou jsme si ještě zopakovaly a ukázaly jak budova vypadá, jaký má tvar.



(obr.č.1)

Monika (5,8) – použila ke své práci rudku. Celá práce má určitou koncepci, budovu nakreslila jako patrovou a dokreslila i přilehlé prostranství. Detailně zobrazila průlezky na zahradě a u vchodu MŠ nakreslila postavy vcházející do MŠ. Nebála se jít do prostoru a umístit tam jednotlivé prvky. Naše školka má rovnou střechu, ale M kreslila dům, který se běžně objevuje na kresbách. Používala znalosti které o stavbách zná a tudíž nakreslila střechu do prostoru.



(obr.č.2)

Eliška (6,4) – použila ke kresbě uhel. Budova má jasně ohraničený prostor a je patrné jak budova vypadá. Stejně jako Monika nakreslila střechu do prostoru, i když ve skutečnosti to tak není. Linie oken ještě nedovedla seřadit pod sebe, sklánějí se k pravé straně. Do okolního prostoru se nepouštěla.



(obr.č.3)

David (5,4) – použil ke kresbě uhel. Prostor budovy je ohraničen a využití prostoru je také úplné. Seřazení oken je však velmi chaotické a nepřehledné. Nejsou zde zvládnuty základní linie jako jsou vodorovné a svislé čáry. Čáry jsou nerovnoměrně silné, což souvisí s křečovitým a tvrdým držením uhlu.

Konec září 2006 – autoportrét

Kresba tuší kolorovaná vodovými barvami. Děti měly na práci času, kolik potřebovaly. Pracovaly ve skupinách třech až čtyřech dětí. Měly za úkol vystihnout svůj vzhled. Po ruce bylo i zrcadlo, do kterého mohly během práce nahlédnout.



(obr.č.4)

Monika - využila plně celou plochu. K dispozici měly děti zrcadlo, aby popřípadě do něj nahlédly. U této dívky je znát velká diferenciacie. Hlava je k trupu připojena krkem, který navazuje na tělo. Hlava je propracována detailně. Vlasy na hlavě jsou znázorněny také detailně pomocí rovných čar, ale i kudrlinek. Práce je velmi jistá a propracovaná a předbíhá mentální věk dítěte.



(obr.č.5)

David – kresba je velmi jednoduchá bez výrazných detailů. Chlapec si vypomáhá rovnými čarami a do oblejších tvarů kromě hlavy se nepouští. Před kresbou jsme zopakovali jak vypadá lidské tělo. Určili jsme detaily na hlavě, protože chlapec zpočátku velmi váhal. Dalo by se říci, že celek je zde důležitější než jednotlivé části.

Prosinec 2006 – kresba čerta

Hlavním úkolem bylo znázornit postavu, figuru a využít vlastní fantazii. Opět měly děti využít celý prostor čtvrtky, dbát na čistotu a estetický vzhled práce. K dispozici měly uhlí a umělecké křídly.



(obr.č.6)

Monika - si s prostorem poradila opět bez problémů.

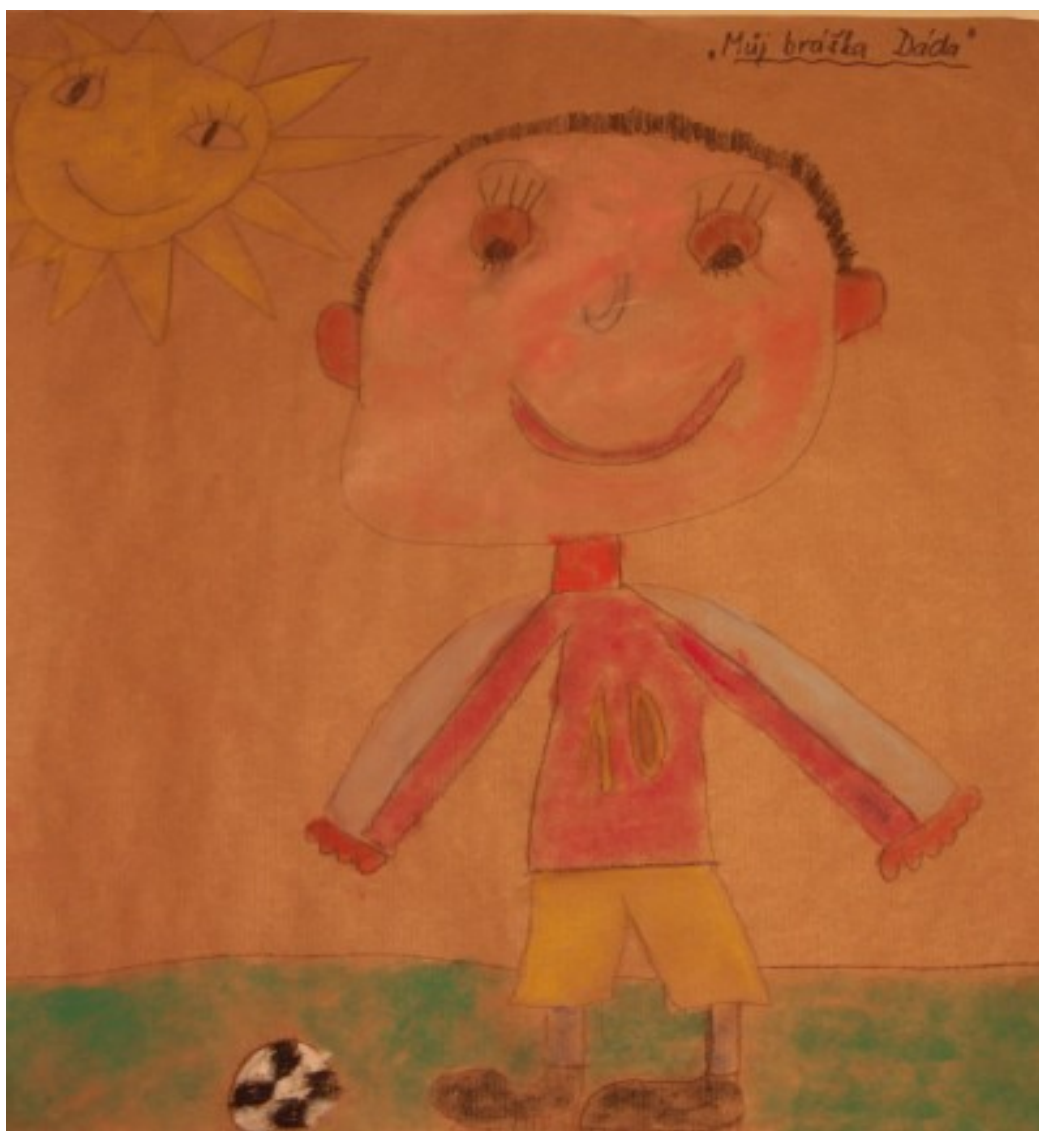
Postavu kreslila tak, jak ji zná z vlastní zkušenosti. Zapomněla zde oddělit hlavu od trupu krkem. Linie čar jsou jisté a rovnoměrně silné. Na hlavě využila kudrlinek a snažila se o detail. I řetěz na břicho čerta je pravidelný a poukazuje na vyspělejší grafomotorický projev.

(obr.č.7)

Eliška – zcela prostor nevyužila, čekala až na radu učitelky. Nedovedla ovládnout prostor a postavu proporcionálně rozvrhnout. Zajímavé je, že hlavu oddělila od trupu bez jakékoli rady. Zdá se, že linie čar jsou po čtyřech měsících již jistější a rovnoměrněji silné. I když je to spíše u čar rovných, u obloučků (řetěz) je znát ještě nejistota a slabší linie. I přesto, že je dívka o 8 měsíců starší než Monika, je patrná stále nižší výtvarná úroveň. Ale zároveň je u Elišky znatelný posun v určitých fázích výtvarného projevu. (rovné čáry jsou jistější a nejsou již tak kostrbaté)

Květen 2007 – kresba lidské figury – konec předškolní docházky

Děti měly za úkol vystihnout charakteristiku lidské figury. Záměrně jsem zvolila velký formát papíru, abych zjistila jak se děti dovedou orientovat v prostoru. Měly nakreslit někoho z rodiny nebo blízkého kamaráda. K práci měly k dispozici opět rudku a umělecké křídly. Před samotnou prací jsme opět zopakovaly základní znalosti o lidském těle. Po pěti měsících jsem po dětech vyžadovala vesměs samostatnou práci, pouze s drobnými radami.



(obr.č.8)

Monika – si vybrala jako námět svého bratra. Znázornila ho jako fotbalistu. Postava je umístěna do prostoru na trávník. Ke kresbě nepotřebovala žádné další pokyny a kreslila samostatně. Hlava je sice proporcionálně větší, ale jinak má figura všechny náležitosti. Barevná kompozice byla na zvažení každého jedince.



(obr.č.9)

Eliška – si zvolila jako námět svou matku. Je zde znatelný posun ve využití prostoru. Postava je sice u spodního okraje, ale plocha papíru je rozdělena linkou.. Má všechny náležitosti, i když u některých ještě zcela neodpovídají proporce. Hlava je pokryta kudrnatými vlasy, které odpovídají skutečnosti. Zde je vidět další pokrok v oblasti využití oblých tvarů. Dívka si již troufne na složitější záležitosti jako je květinový vzor svetru. Matku si vybrala zřejmě proto, že je na ni hodně fixovaná.



(obr.č.9)

David – si s velkou plochou vůbec nevěděl rady. Nejprve nakreslil hlavu, která na práci znázorňuje střed květiny. Až po čase, kdy jsem viděla, že to opravdu nezvládne, jsem si k němu sedla a spolu jsme pracovali. Znovu jsme zopakovali jednotlivé proporce lidského těla a začali kreslit. David jednoznačně potřeboval slovní oporu a pomoc učitelky. Kreslil svého o tři roky mladšího bratra. Postavu ještě v té době nezvládl umístit do prostoru na rozdíl od zmíněných dívek. Dokonce nedovedl rozpočítat prostor tak, aby tam nakreslil chodidla nohou. Kresba je ještě velice jednoduchá a opět si vypomáhá především rovnými čarami. Při spolupráci s učitelku se ale velice snažil, aby dosáhl výsledku jako ostatní děti. Je velice nejistý a prostorová orientace mu dělá u kresby ještě značný problém.

Říjen 2007 – kresba rodiny – 1.třída

Po domluvě s rodiči, měly děti za úkol doma nakreslit svou rodinu. Daný byl pouze rozměr plochy (A4), jinak děti měly naprostou volnost ve vyjádření a využití výtvarného materiálu. Děti úkol zpracovávaly doma, samostatně, bez pomoci rodičů.



(obr.č.10)

Monika – si poradila s úkolem opět velkolepě. Odlišila jednotlivé členy rodiny velikostně tak, jak to odpovídá skutečnosti. Nedržela se spodního okraje papíru a postavy jsou umístěny do prostoru. Co se týče oblečení, jsou všechny postavy propracovány velmi detailně. Čáry jsou rovné a jisté. Celkově opět předběhla kresebný vývoj svého věku.



(obr.č.11)

David – nakreslil postavy velmi jednoduše. Nepouštěl se do detailů ani do prostoru. Na nohou nenakresli chodidla. Používal pouze rovné čáry, které jsou nejjednodušší ke zobrazení. Ovšem je zde jeden znatelný a velmi podstatný posun vpřed. Čáry jsou již rovnoměrně silné, což svědčí o lepším a jistějším držení psacího a kreslicího náčiní. Kresba celkově neodpovídá věku.



(obr.č.12 a,b)

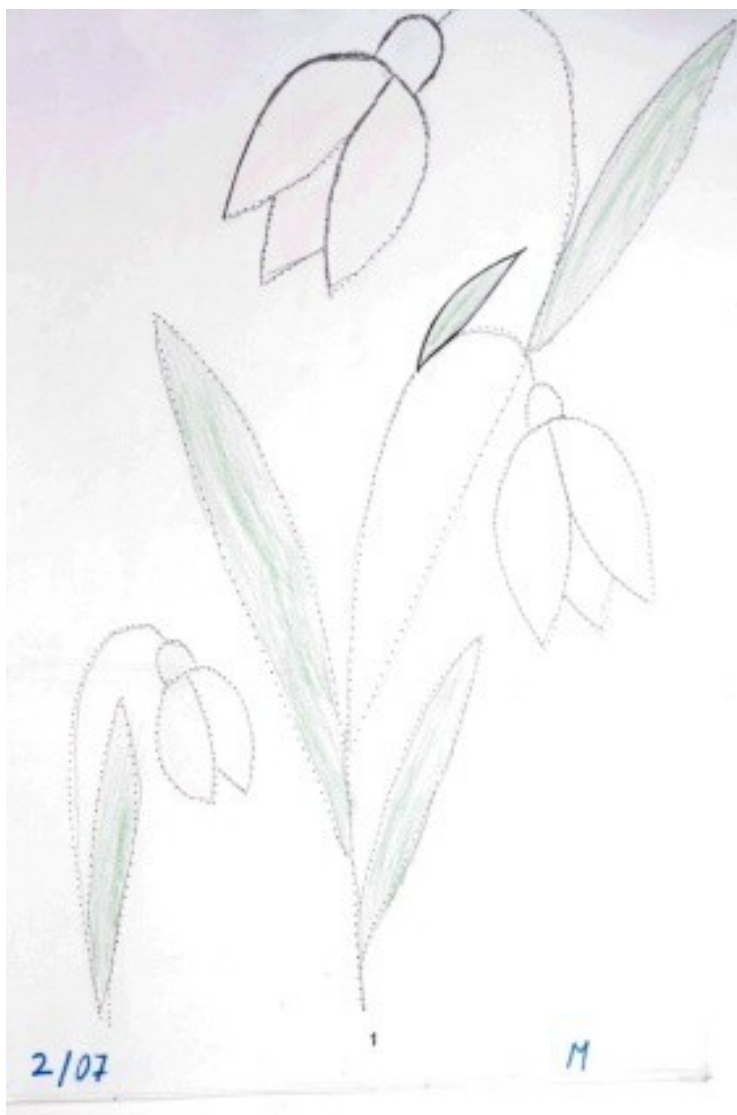
Eliška – potřebovala ke kresbě na rozdíl od dalších dvou dětí, dvě čtvrtky. I když pochází z pětičlenné rodiny, myslím si, že by prostor jedné čtvrtky měla zvládat. Kresba je velmi chaotická. Postavy jsou však již umístěny do prostoru a nedrží se spodní linky. Proporcionálně však postavy zvládnuty nejsou.

2.4.2 Porovnání vývoje grafomotoriky

V tomto bloku se pokusím analyzovat vývoj grafomotoriky u jednotlivých dětí. Práci s dětmi budu prezentovat na vzorcích od února 2007 až do března 2008.

Únor 2007

Prvním vzorkem je „sněžinka“. Děti měly za úkol spojit vytečkované tvary jednou čarou. Poté mohly obrázek i vybarvit. Pracovalo se vždy ve skupinách a měly k dispozici slovní pomoc učitelky.



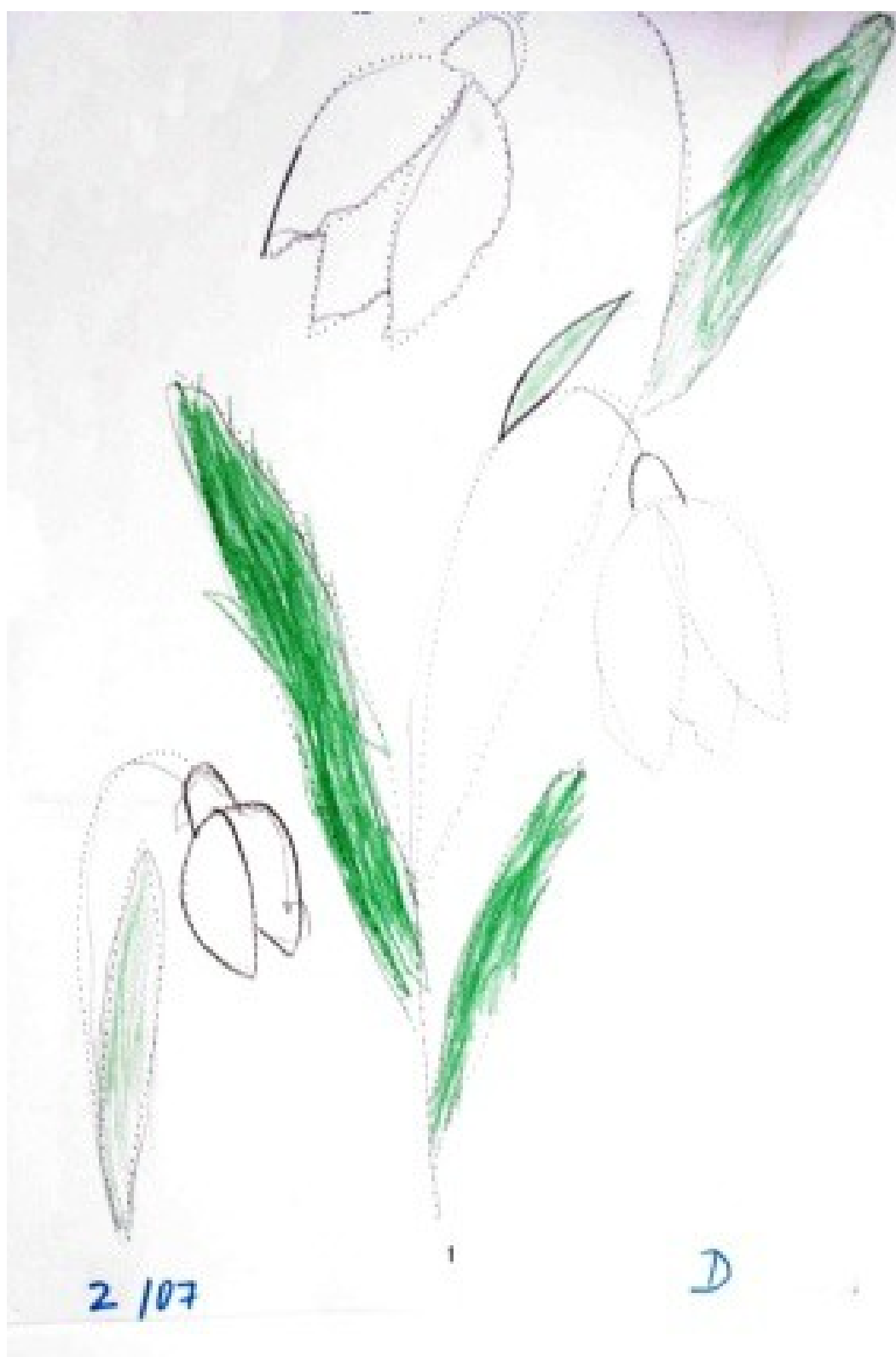
(obr.č.13)

Monika – tvar květiny vystihla, velmi pečlivě spojila předkreslený tvar. Pouze v počátku měla snahu u květu spíše vybarvovat a nejet souvislou čarou. U dívky je znát i celkové estetické cítění a znalosti o přírodě. Květ zůstal bílý a zelené jsou pouze listy.



(obr.č.14)

Eliška – z práce je patrné, že koordinace ruky a oka ještě není zcela vytvořena, aby spojila všechny tečky jednou čarou. Čáry jdou mimo vytýčené linie a jsou kostrbaté. Barevně rovněž není znázorněna skutečnost.



(obr.č.15)

David – i u chlapce není plně vytvořena harmonická koordinace ruky a oka. Čáry jsou nerovnoměrně silné, což ukazuje opět na velmi křečovitě držení tužky. S barevností si však poradil lépe než Eliška.

Březen 2007

Děti měly opět za úkol spojit vytečkované linky. Tento pracovní list je již o něco náročnější. Nejsou zde jen rovné čáry, ale je přidán ovál. Děti pracovaly společně ve skupině.



(obr.č.16)

Monika – práce je zvládnuta velmi dobře, poradila si s rovnými čarami, ale i oválem. Rovněž barevné vyjádření je vkusné a pečlivé. Odpovídá skutečnosti.



(obr.č.17)

Eliška - je vidět mírný pokrok především u rovných čar. U oválu je lépe zvládnuta levá polovina, která je rovnější a jistější. Celkově však práce působí chaoticky a neupraveně.

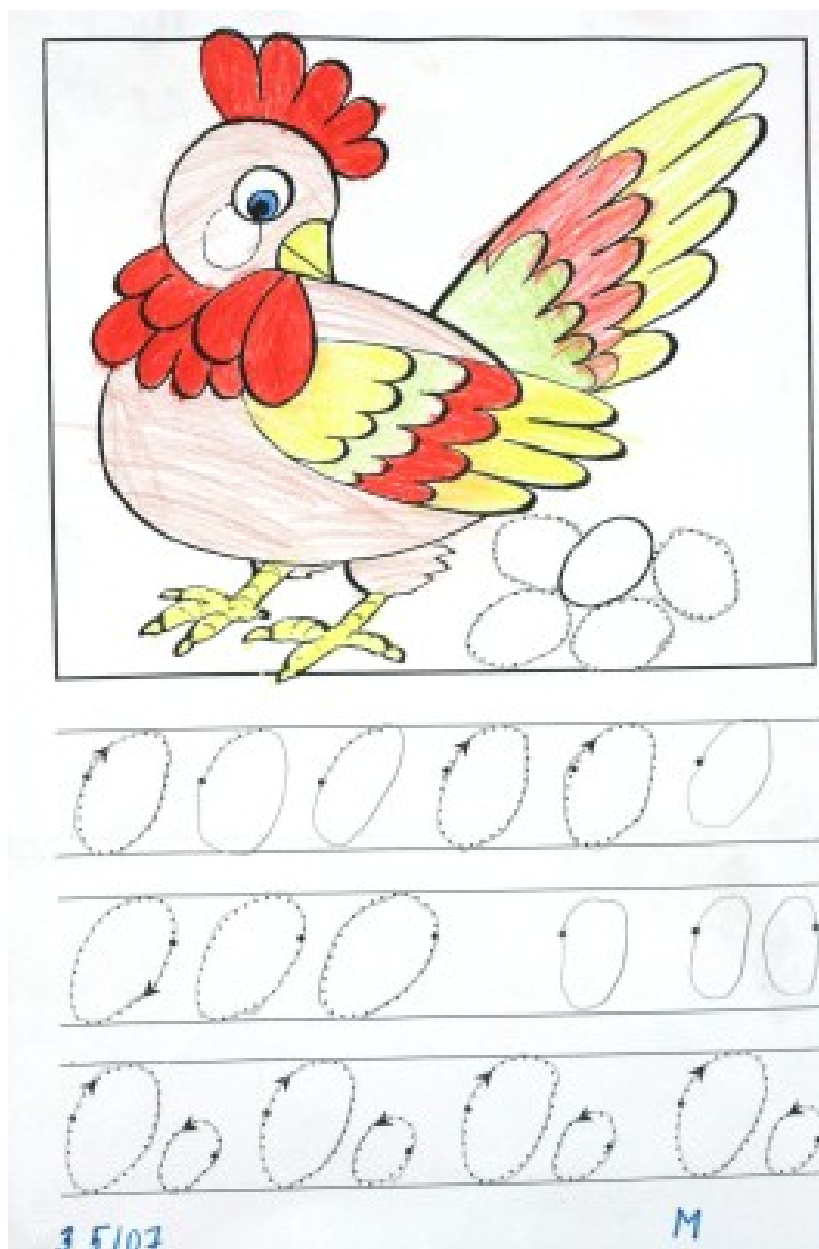


(obr.č.18)

David – při práci musel často zápěstí uvolňovat a procvičovat. Tužku držel stále křečovitě. Práce působí celkově „roztřeseně“ a neupraveně. Nezvládá rovné ani oválné linie. Barva květu neodpovídá skutečnosti, i když jsme si před začátkem práce vše okomentovali.

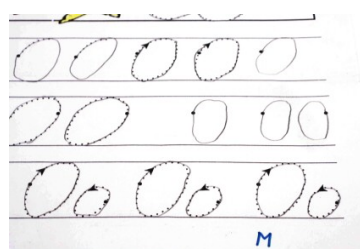
Květen 2007

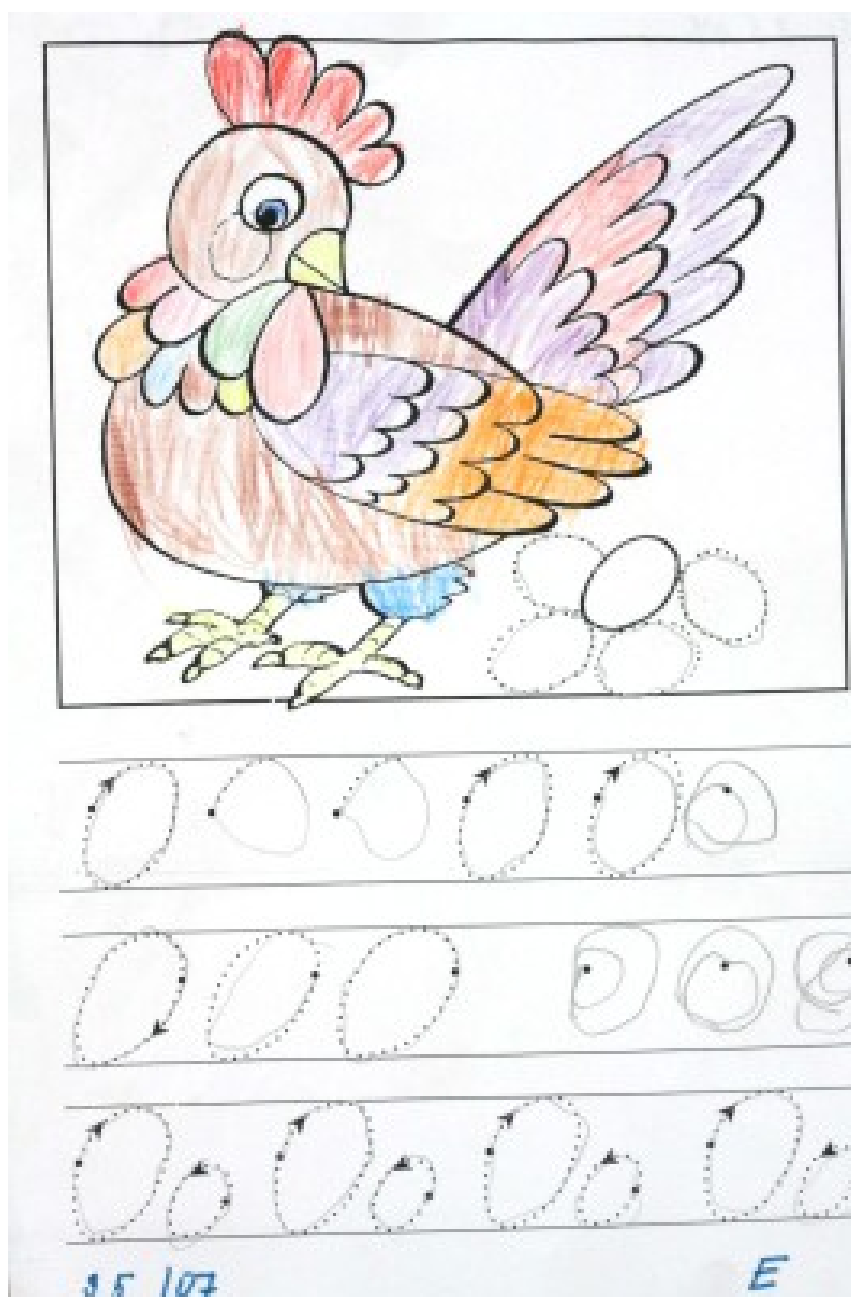
Děti měly za úkol nakreslit do řádky ovál. Musely při tom brát na zřetel vytýčený prostor a v něm znázornit stejně velký tvar jako je na předloze. Pracovalo se ve skupinách po čtyřech. Předem měly všichni možnost shlédnout ukázkou na magnetické tabuli se slovním výkladem.



(obr.č.19)

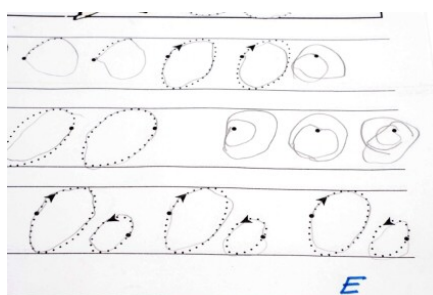
Monika – vytečkovaný tvar znázornila bez problémů. Poradila si i s tím, který měla dodělat. Zvládla vcelku dobře i velikost předepsaných tvarů v řádce. Zde je patrné, že grafomotorika je již na dobré úrovni.

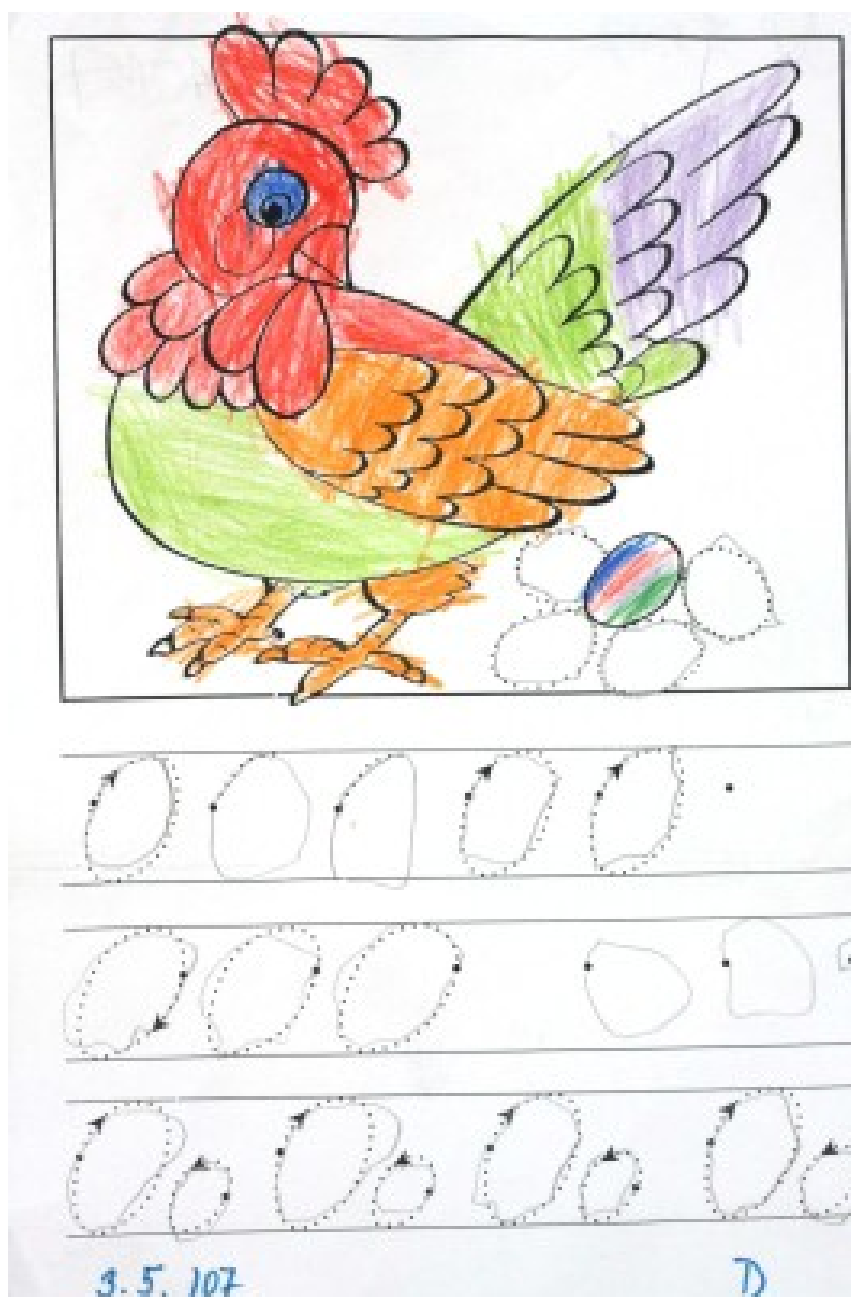




(obr.č.20)

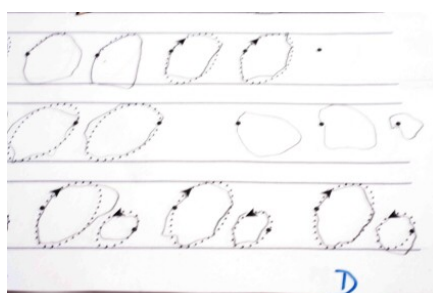
Eliška – vytečkovaný tvar zvládla, ovšem, kde je nutné jít do prostoru, tak nezvládne. Nedokáže držet velikost tvaru ani okraje linky. U oválu je znát lepší zvládnutí levé poloviny.





(obr.č.21)

David – stále nedokáže správně spojit vytečkovaný tvar. Čára je kostrbatá a nerovnoměrně silná. Levá polovina oválu je lépe zvládnuta. U chlapce doposud přetrvává nejistota a neklid. Stejně tak u kresby slepice je zřejmé, že nezvládne vybarvit vytýčený prostor.



Červen 2007 – konec předškolní docházky

Děti měly opět za úkol procvičit spojování vytýčených linií. Tentokrát byla přidána vlnovka. Měly možnost následně práci vybarvit. Tentokrát pracovala celá třída najednou. Před samotným úkolem měly děti možnost shlédnout postup na magnetické tabuli spojený se slovním výkladem. Záměr byl pracovat samostatně.

Pracovní list „lodě“



(obr.č.22)

Monika - se s úkolem vyrovnala velmi dobře, ostatně jako u předešlých úkolů. Je zde již velmi jasně patrné, že dívka je grafomotoricky velmi vespělá. I výtvarné vyjádření je přesné a pečlivé.



(obr.č.23)

Eliška – linky jsou stále kostrbaté a nepřesné. Vše je velmi nepřesné a nezvládá spojit linku jedním tahem. Vlnovka je velmi nepřesná a není schopna sledovat přesnou linii. Rovněž barevné vyjádření je neuspořádané a často velmi přetahovala.



(obr.č.24)

David – celá práce je velmi neupravená a chlapec dal větší důraz barvě než samotnému spojení teček. Zde pořád převládá nerovná linka a tence a silně se střídající čáry. Stále ještě nezrálou v oblasti grafomotoriky.

1. třída ZŠ – únor 2008 (po sedmi měsících)

Po domluvě s paní učitelkou , která vyučuje všechny tři děti, jsem pro lepší srovnání zadala dětem stejný pracovní list jako v únoru 2007 a v březnu 2008. Tentokrát pracovaly ve třídě společně se svými spolužáky a pod vedením paní učitelky. Poslední pracovní list děly zpracovávaly v červnu 2007, tedy přibližně před sedmi měsíci.

Pracovní list „sněžěnka“.



(obr.č.25)

Monika – je zde možno vidět markantní posun v oblasti grafomotoriky. Práce je velmi vyzrálá a v určitém úhlu pohledu se dá říci, že předbíhá svou mentální úroveň. Barevné ztvárnění je rovněž velmi esteticky a detailně zobrazeno.



(obr.č.26)

Eliška – z práce je zřejmé, že po sedmiměsíční soustavné práci v oblasti grafomotoriky se dívka velmi výrazně posunula dopředu. Linie čar sice v určitých detailech nejsou úplně přesné, ale i přesto je zde velmi evidentní zlepšení. U květu sněženky opět není použité odpovídající barevné vyjádření.



(obr.č.27)

David – u chlapce je vývojový posun nejvíce znatelný. Vytečkované linky jsou spojeny téměř přesně. Malé odchylky jsou však ještě znatelné. Stejně jako u Elišky barva květu neodpovídá skutečnosti.

Březen 2008 (po osmi měsících)

Opět pro lepší srovnání jsem dětem dala stejný pracovní list jako v červnu 2007, kdy děti končily předškolní vzdělávání. Byl to poslední grafomotorický list, který v MŠ plnily.

pracovní list „lodě“.



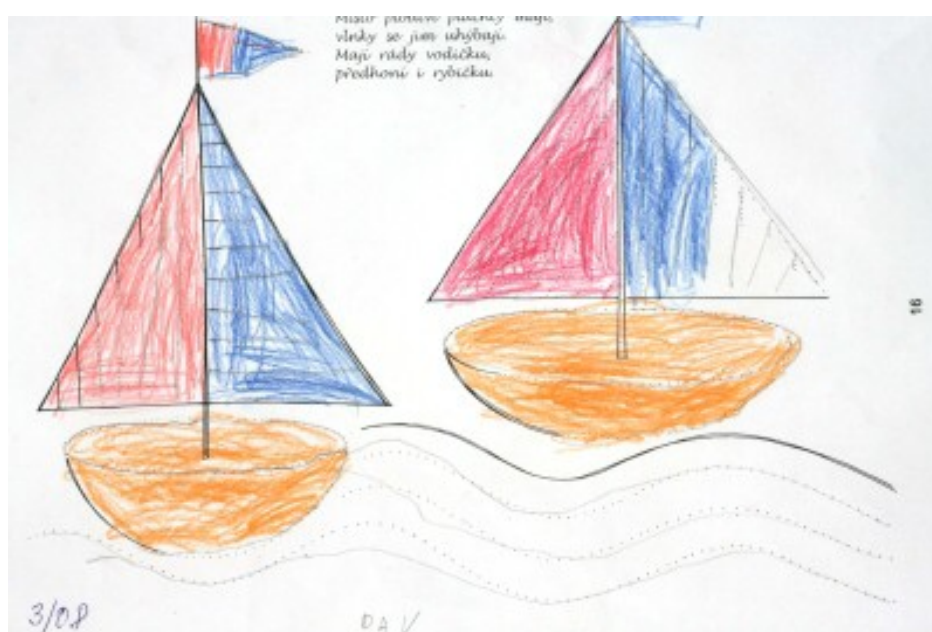
(obr.č.28)

Monika – opět splnila úkol bez váhání velmi dobře. Čáry jsou rovné a stejnoměrně silné. Barevné ztvárnění se mi však zdá preciznější u dříve vypracovaného listu v červnu 2007. Je to zřejmě použitým výtvarným materiálem, se kterým pracovala.



(obr.č.29)

Eliška – z práce je patrné zlepšení a vyzrálejší grafomotorický projev ve srovnání se stejným v červnu 2006. Velmi znatelný je pokrok u vlny, kdy už je ruka uvolněna a schopna zaznamenávat tento pohyb.



(obr.č.30)

David – zde je viditelný velmi razantní posun ve vývoji grafomotoriky. Zápěstí je natolik volné, že chlapec zvládne rovné čáry i vlnovky (drobné odchylky jsou ještě viditelné). Ve srovnání se stejnou prací před osmi měsíci mohou však konstatovat jasné zlepšení. I výtvarné vyjádření je znatelně lepší než tomu bylo. Chlapec se drží vymezeného prostoru, nepřetahuje. Práce působí celkově jistě a vyrovnaně. Dalo by se říci, že předběhl ve vývoji Elišku, která měla odklad školní docházky.

2.5 Potvrzení hypotéz

1.hypotéza: U kresby dětí na přechodu mezi mateřskou a základní školou (tj. u sledovaného vzorku zhruba asi 9 měsíců) je vývojově znatelný posun vpřed .

Hypotéza byla potvrzena. Kresba se s narůstajícím mentálním věkem a vývojem psychických procesů skutečně posouvá vpřed. Alespoň to ze vzorku zkoumaných dětí vyplývá.

Důležitá je rovněž soustavná práce s dětmi, umožnit jim přístup k výtvarnému vyjádření. U dětí předškolních (6-7 let) je znatelný posun např. ve využití prostoru. Zpočátku se drží spodního okraje papíru, postupně předměty a postavy umisťují do prostoru. V 6 letech znázorňují již více detailů, kresba je propracovanější.

U Davida je však tato hypotéza na rozdíl od děvčat trochu rozporuplná. Kresba je jednodušší, ale už plně dovede využít celý prostor, což v počátcích nezvládl. Takže jistý pokrok je zde rovněž.

2.hypotéza: Grafomotorický vývoj ve stejném období bude velmi výrazný. Důvodem je již příprava na samotné psaní .

Hypotéza byla rovněž potvrzena. Grafomotorický vývoj je ve stejném období opravdu velmi výrazný, což je patrné z předložených prací. Je velmi důležitý pro prvopočáteční psaní.

2.6 Závěr studie

Cílem výzkumné studie bylo zjistit, zda u dětí na přechodu mezi mateřskou a základní školou dojde k posunu ve výtvarném projevu, respektive kresbě a grafomotorice.

Pro tuto studii byly vybrány tři děti, které navštěvovaly předškolní třídu MŠ a v současnosti jsou žáky 1. třídy ZŠ.

Ve studii se jednoznačně prokázalo, že u všech dětí došlo k výraznému posunu jak ve výtvarném projevu, tak v oblasti grafomotoriky. Nejvýrazněji se pokrok projevil u dívky s odkladem školní docházky a u chlapce, který se v MŠ jevil jako velmi neklidný a nesoustředěný.

V průběhu sledovaného období bylo odstraněno křečovitě držení psacího a kreslicího náčiní a ustálila se síla linek jak u kresby tak v grafomotorickém projevu.

Tyto závěry nelze zobecňovat, platí pouze pro vybraný vzorek dětí.

ZÁVĚR

Na základě výtvarných prací a grafomotorických listů byla u dětí na přechodu mezi mateřskou a základní školou popsána charakteristika a vývoj kresby a grafomotoriky. Kresba se jednoznačně vyvíjí v souladu s mentální úrovní všech třech dětí s přihlédnutím k jejich individuálním zvláštnostem.

Bylo zjištěno, že pokud se s dětmi pravidelně a často pracuje, vyvíjí se jak kresba, tak grafomotorický projev a posun v obou zmiňovaných oblastech je velmi patrný.

Seznam použité literatury:

- Davido, R.: Kresba jako nástroj poznání dítěte, Portál, Praha 2001
- Doležalová, J.: Prvopočáteční psaní, Gaudeamus, Hradec Králové 1998
- Looseová, A., C. a spol.: Grafomotorika pro děti předškolního věku, Portál, Praha 2001
- Mertin, V., Gillnerová, I.: Psychologie pro učitelky mateřské školy, Portál, Praha 2003
- Razáková, D. : Kreslíme, malujeme, modelujeme, SPN, Praha 1982
- Říčan, P., Krejčířová, D.: Dětská klinická psychologie, Grada, Havlíčkův Brod 2006
- Uždil, J., Šašinková, E.: Výtvarná výchova v předškolním věku, SPN, Praha 1980
- Vágnerová, M.: Vývojová psychologie I. – dětství, dospívání, Karolinum, Praha 2005